

NYHEDSBREV

Den store danske Ordbog

Alle Bindene bliver ca 26 cm. høje og ca 17 cm. brede.

1 Krone
om Maanedn

15 store Bind

LÆS!

Den store danske Ordbog er den eneste udførlige danske Modersmaalsordbog.

Udarbejdelsen og Forberedelsen har taget 17 Aar før første Bind nu udsendes.

Staten og Carlsbergfondet yder saa store Tilskud, at Værket leveres til Halvdelen af normal Pris.

Ordbogen bringer Oplysning om ethvert dansk Ord, dets Betydning, Historie, Brugsomraade, Bøjning, etc.

Udgivelsen vil strække sig over ca 15 Aar, et Bind hvert Aar.

Prisen bliver 12 Kr. pr. Bind. Indbundet i praktiske Bind ca 15 Kr.

Paa Retbetaling kan Værket leveres mod Betaling af 1 Kr. (Indb. 125) pr. Maaned.

Første Halvbind foreligger og kan ses i alle Boglader. Pris 6 Kr.

Prospekt med Redegørelse for Værkets Udarbejdelse udleveres gratis.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 8

Redaktionen afsluttet medio august 2018

Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen

Redaktion:

Sebastian Møller Bak · smb@dsl.dk · 50 77 74 83

Markus Hedemann · mh@dsl.dk · 50 77 74 73

Mette-Marie Møller Svendsen · mette.svendsen@dsl.dk · 20 35 90 33

Camilla Zacho · cz@dsl.dk · 50 77 74 71

Kontakt: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

Christians Brygge 1, 1219 København K

Telefon: 33 13 06 60

Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14

Mail: sekretariat@dsl.dk

Hjemmeside: dsl.dk

ISSN: 2445-9984

Forsiden: Annonce fra *Nationaltidende*, 19. oktober 1918

PRESSEKLIP

»See-saw-berg. Den tekstkritiske Peter Seeberg-udgave forsætter med at autorisere Seeberghedens saltsydende suverænitæt i et aldeles usebergsisk højt tempo.«

Lars Bukdahl, *Weekendavisen*, 20. juli 2018, om Seebergs *Rejsen til Ribe og Halvdelen af natten*

»Bibliotekar René Herring har omhyggeligt kortlagt alt, hvad Herman Bang fik trykt, fra de mindste strøtanker til store romaner som »Stuk« og »Ludvigsbakke«. Det er et fantastisk flot arbejde, støttet af Veluxfonden. Det vil få varig betydning for al fremtidig forskning i det moderne gennembrud og i Herman Bangs forfatterskab.«

Per Dahl, *Standart*, maj 2018, om *Herman Bangs forfatterskab. En anoteret bibliografi*

»Med Peter Zeebergs glitrende, nye fordanskning af 791 ud af Holbergs i alt 939 epigrammer, har vi fået et helt batteri af slagkraftige, sjofle, rå, vittige og spydige sentenser til alle de kommende festtaler.«

Mikkel Bruun Zangenberg, *Weekendavisen*, 10. august 2018, om Holbergs *Epigrammer*

»I denne uundværlige ordbog, som 100.000 personer hver dag slår op i på nettet, kan vi alle sammen nyde de 1.685 nye opslagsord, der i torsdags kom med i ordbogen. Nu kan man altså muntre sig med at slå 'citronrytter', 'dimorfi' og 'mirin' op, for det er tre af de nye ord, som er tilføjet (...).«

Marianne Rathje, *Politiken*, 18. juni 2018, om *Den Danske Ordbog*

For 100 år siden udkom første del af *Ordbog over det danske Sprog* – ODS i daglig tale. Det var en begivenhed der gav genlyd i landets aviser, som man kan læse om i dette nyhedsbrev. Derefter gik det slag i slag. Fra 1918 til 1956 udkom den store ordbog bind for bind – i alt i 28 bind. Det var og er en af Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs store bedrifter.

De ca. 40 år ordbogen var undervejs, kan lyde af meget. Men i sammenligning med udenlandske ordbøger af tilsvarende omfang er det faktisk ganske effektivt.

Både på de indre og ydre linjer var arbejdet uhyre dygtigt ledet. Den overordnede organisering lå i hænderne på Lis Jacobsen, leder og stifter af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, og hun havde blik for at ordbogsarbejdet krævede højt kvalificerede medarbejdere, som måtte ansættes i faste stillinger. Og nok så vigtigt fandt hun lydhørhed hos sponsorerne – Carlsbergfondet og staten – der forstod behovet for langsigtet investering.

Dygtig ledelse, filologisk ekspertise, stabile arbejdsforhold, vilje til langsigtet investering var altså væsentlige forudsætninger for at ordbogen kom så sikkert i mål.

Men på den anden side *er* 40 år lang tid. Og det kom da også til at præge ODS. Ordbogen er i flere henseender ujævn. Fremmedordene fylder fx mere i de senere bind end i de tidlige, og ordforklaringerne blev mere omfattende med årene.

Kort sagt, selv ODS lider af den svaghed som alle længerevarende udgivelsesprojekter – ordbøger, leksika, værkudgivelser etc. – slås med, nemlig at arbejdsvilkårene forandrer sig undervejs. Det gælder ikke bare de teknologiske og økonomiske rammevilkår. Også grundlæggende faglige principper kan undergå forandringer.

Resultatet kan ikke undgå at blive uensartet. Og derfor bør ingen store udgivelsesprojekter trække unødigt ud. Men lige så vigtigt er det at anerkende at grundighed og omhu *må* tage tid. Og på et højt specialiseret felt som det filologiske kan der ikke uden videre rekrutteres en hær af kvalificerede medarbejdere til en massiv indsats over en kort årrække. Her må kvaliteten i stedet sikres ved det lange, seje træk – og så er en vis ujævnhed til at leve med.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Den 6. september udkommer det 22. og sidste bind i storværket *Holberg • Ludvig Holbergs hovedværker*, som DSL har udgivet i samarbejde med Aarhus Universitetsforlag.

Gennem de foregående 21 bind, der begyndte at udkomme i november 2016, har vi fået et grundigt indblik i Holbergs omfattende og mangefacetterede forfatterskab: komedier, historieskrivning, essays, satire, jura og fortællende fiktion, såvel på vers som i romanform.

De 22 bind rummer, som titlen antyder, kun et udvalg af Holbergs kolossale produktion. På webstedet *Ludvig Holbergs Skrifter* er de samlede værker udgivet og ledsaget for størstedelens vedkommende af fyldige kommentarer og indledninger. I bogudgaven er der især lagt vægt på den umiddelbare læselighed: De danske tekster er gengivet med moderne retskrivning, og de latinske værker er nyoversat til moderne dansk. Det sidste drejer sig om den samfundssatiriske roman *Niels Klim* (bind 16) og et omfattende udvalg af hans epigrammer (bind 21), begge oversat af Peter Zeeberg, og levnedsbrevene, som nu udkommer i bind 22 i Ole Thomsens oversættelse.

Epigrammer er korte satiriske digte, en genre som Holberg dyrkede med stor entusiasme. Her kunne han koge sine kloge tanker fra resten af forfatterskabet ned til klare og hårdtslående pointer, og her kunne han boltre sig i ordspil og dobbeltbundede vitser. Det sidste er selvsagt en udfordring for en oversætter. Det kræver kreativitet og meddigtning. Men det er lykkedes at få fordansket næsten 800 af de 939 epigrammer så man for første gang siden 1863 kan komme helt rundt i det vittige, livskloge og til tider pikante værk.

Holbergs *Levnedsbreve* er et af de mest underholdende og indtagende erindringsværker i dansk litteratur. De handlingsmæssige højdepunkter er opvæksten i Norge og den lange række af rejser han foretog – til Holland, England,

Tyskland, Frankrig og Italien – alt sammen spækket med muntre anekdoter og eftertænksomme overvejelser. Samtidig får vi forfatterens eget tilbageblik på forfatterskabet, og ikke mindst et ganske åbenhjertigt indblik i hans eget sind. Han kredser om en sygdom der ikke er så nem at beskrive. Depression, ville vi måske kalde den i dag. Det hele er skrevet i Holbergs velkendte ironiske tone, ofte i drilsk balancegang mellem fiktion og fakta.

Afslutningen på et mægtigt værk som *Holbergs Hovedværker* skal naturligvis markeres. Det sker med en festlig aften på Det Kongelige Bibliotek mandag d. 10. september kl. 19, hvor skuespillerne Ghita Nørby og Søren Sætter-Lassen læser op, og Holbergforskerne Bent Holm og Karen Skovgaard-Petersen sætter teksterne i relief. Aftenen, der arrangeres af Det Kongelige Bibliotek og Holbergsamfundet, kræver billet. Se nærmere på kb.dk eller goldendays.dk.

Holberg • *Ludvig Holbergs hovedværker* er finansieret af Augustinus Fonden og A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Peter Zeeberg · pz@dsl.dk

Holberg *Epigrammer*

Holberg *Levnedsbreve*

»Endelig! Efter 17 Aars Forløb har man kunnet paabegynde Udgivelsen af »Ordbog over det danske Sprog«, grundlagt af Verner Dahlerup, udgivet med Understøttelse af Undervisningsministeriet og Carlsbergfondet af det Danske Sprog- og Litteraturselskab«, kunne *Berlingske Tidende* forventningsfuldt skrive på udgivelsesdagen for første halvbind af ODS, den 19. oktober 1918. Det var dengang – naturligvis – en stor kulturel og litterær begivenhed der blev omtalt grundigt og derefter anmeldt i en række danske aviser. I en stort opsat helsides artikel i *Nationaltidende* skrev en veloplagt Vilhelm Andersen bl.a. om arbejdet med at redigere ordbogen: »Næst efter den Post at være Direktør for Det kongelige Teater ved jeg ingen Stilling i Livet, som en Mand bedre kunde unde sin værste Fjende, end den, at skulle skrive en udtømmende Ordbog over sit Modersmaal«. Otto Jespersen følger trop i *Politikens* kronik fra 19. oktober og skriver: »Den udenforstående gør sig ikke let noget begreb om hvor besværligt et sådant ordbogsarbejde er, og hvordan det nødvendigvis må overstige enkeltmands kræfter«. De indskriver sig dermed i traditionen efter Samuel Johnson, der i sin navnkundige ordbog fra 1755 forklarede ordet leksikograf som »a writer of dictionaries; a harmless drudge [lønslave, træl, pakæsel] that busies himself in tracing the original, and detailing the signification of words«. Omtalerne af ODS er i øvrigt positive, undertiden

Berlingske Tidende den 19. oktober 1918.

overstrømmende: »megen Taknemmelighed og Hyldest vil det store Arbejde indbringe sine Ophavsmænd allerede nu, og efterhaanden som Bindene stiller sig i Række ved Siden af hinanden på alle de danske Sprogs Elskeres og Dyrkeres Boghylder, vil denne Hyldest og denne Tak øges« (*Aalborg Amtstidende*, 25. oktober 1918, forsiden). Forventningen var at ordbogen ville udkomme med et bind om året og være færdigudgivet i løbet af 15-17 år.

Ud over hundredåret kan vi i år fejre en anden markant ODS-begivenhed. 2018 er nemlig også det år hvor ODS endelig er blevet fuldt digital, idet hele det trykte værk nu er tilgængeligt på nettet. Det oprindelige værks 28 bind har siden 2005 været tilgængelig på *ordnet.dk*, og i 2010 suppleredes med de fleste såkaldte plusartikler fra ODS-Supplementet. Plusartikler er opslagsord der var nye i forhold til grundmanuskriptet. Derimod er det først i år at supplementsmateriale i form af tilføjelser og ændringer til eksisterende ODS-artikler er blevet tilgængeligt i netversionen, takket være en særbevilling fra Brebølfonden.

Lars Trap-Jensen · ltj@dsl.dk

VOKSEVÆRK I DEN DANSKE ORDBOG

Vokseværket fortsætter på DSL's ordbogsportal *ordnet.dk*: Dels kommer nye ordbøger til (senest *Svensk-Dansk Ordbog*), dels vokser portalens flagskib, *Den Danske Ordbog*, fortsat, takket være uvurderlig støtte fra Carlsbergfondet og Kulturministeriet. Den 14. juni fjøedes således over 1.700 ord, udtryk og betydninger til *Den Danske Ordbog*, der nu rummer over 100.000 søgbare opslagsord – eller omtrent ét til hver af hjemmesidens 100.000 daglige besøgende. Det er naturligvis ikke alle ord der slås op lige ofte, men vores statistikker viser at *alt* slås op før eller siden – fra umiddelbart gennemskuelige sammensætninger som *polskfødt* og *plasticmaling* til ordforrådets mere perifere termer, fx *glaciologisk* og *glamping*. En større ordbog er en bedre ordbog fordi den stiller flere brugere tilfreds – og derfor arbejder redaktionen ufortrødent videre med at udbygge *Den Danske Ordbog*.

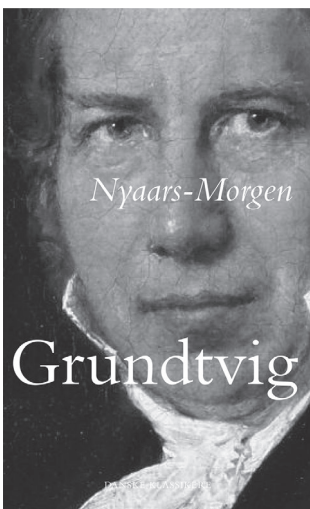
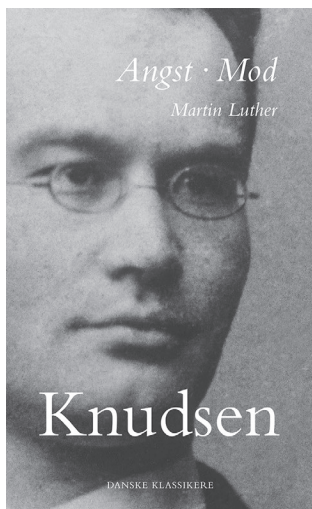
Jonas Jensen · jj@dsl.dk

DANSKE KLASSIKERE

Jakob Knudsens dobbeltroman om Martin Luther, *Angst* fra 1912 og *Mod* fra 1914, var undervejs i mange år. Arbejdet med figuren påbegyndtes helt tidligt i forfatterskabet, i 1893, men først sent i livet fik Jakob Knudsen hold på den fortælling, der kunne samle forfatterskabets æstetiske og religiøse bestræbelser. Værket udkom 30. maj ved Bo Hakon Jørgensen og Thomas Reinholdt Rasmussen.

Knud Sønderbys to ungdomsromaner *Midt i en Jazztid*, 1931, og *To Mennesker mødes*, 1932, gav stemme til den første ungdomsgeneration, der tog bil, telefon og grammofon som banale dele af hverdagen. »Man interesserer sig for Bilmærker og Greta Garbos erotiske Teknik, og i øvrigt er Dagens Problem, om man i det hele taget *gider* noget«, skrev Julius Bomholt om *Midt i en Jazztid*. Værket blev genudgivet 30. maj ved Jesper Gehlert Nielsen og Lars Peter Rømhild.

Hen over sommeren 1824 skrev Grundtvig som i en rus *Nyaars-Morgen*, en stor mytologisk-profetisk udladning, der peger både bagud mod hans egen og Danmarks fortid og frem mod hans virke som det levende ords forkynner og salmegenrens fornyer. *Nyaars-Morgen* indtager en særlig plads i Grundtvigs forfatterskab. Man har regnet det store digt blandt hans mest centrale skrifter og ypperste digteriske frembringelser. Værket udkommer 31. august ved Steen Tullberg og er resultatet af et samarbejde mellem DSL og Grundtvig Centeret (*Grundtvigs Værker*).

I de senere år er genoptrykkene i *Danske Klassikere* blevet hyppigere: Tom Kristensens Hærværk er kommet i flere oplag, ligeledes Hans Kirks *Fiskerne* og senest Jens Baggesens *Labyrinten* og Johannes V. Jensens *Himmerlandshistorier*. For at kunne finansiere de stadig hyppigere genoptryk, har redaktion og forlag set sig nødsaget til at hæve den vejledende udsalgspris, således at titler i ét bind fremover vil koste 200 kr., titler i 2 bind 300 kr.

Danske Klassikere er støttet af Statens Kunstfonds Projektudvalg for Litteratur.

Jesper Gehlert Nielsen · jgn@dsl.dk og Camilla Zacho · cz@dsl.dk

SVENSK-DANSK ORDBOG PÅ NETTET

DSL's ordbogsplatform giver adgang til stadig flere digitale ordbøger. Det nyeste medlem af familien er *Svensk-Dansk Ordbog*, som blev lanceret på Sveriges nationaldag, Svenska flaggans dag, den 6. juni. *Svensk-Dansk Ordbog* på nettet er en opdateret og udvidet onlineversion af den trykte ordbog af samme navn, der blev udgivet på Politikens Forlag i 2010. Onlineversionen indeholder 57.000 opslagsord, 8.000 mere end den trykte ordbog; heraf er ca. 500 ord helt nye i svensk.

En særlig facilitet ved onlineversionen er muligheden for fritekstsøgning overalt i ordbogens artikler. Man kan søge på både svenske og danske former, evt. i blanding. Derved kan man fx finde hvad danske ord og udtryk hedder på svensk.

It-arbejdet har opnået økonomisk støtte af Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond og af Johanne og Ejnar Flach-Bundegaards Fond. Ordbogen findes på adressen sdo.dsl.dk.

Kjeld Kristensen · kk@dsl.dk

Du er her: [Forside](#) / [Svensk-Dansk Ordbog](#) / Ordbog

killig sb.

BØJNING -en, -ar, -arna

UDTALE ['cil:in]

- **gedekid**

 Dansk *killig* hedder ikke *killig* på svensk, men [kattunge](#)

SLESVIG OG DIPLOMATARIUM DANICUM

Den 11. juni blev *diplomatarium.dk* opdateret med 258 nye tekster. Nu kan man bl.a. læse samtlige pavebreve fra perioden 1413-1439 vedrørende Roskilde stift. Blandt de nyudgivne tekster er også den såkaldte Konstanz-dom fra 14. juni 1415 hvori kejser Sigismund til-dømmer hertugdømmet Slesvig til kong Erik af Pommern. Hermed er de fire store domme vedrørende konflikten om Slesvig publiceret. Ud over Konstanz-dommen drejer det sig om Nyborg-dommen fra 26.-29. juli 1413, Ofen-dommen fra 28. juni 1424, ligeledes forkyndt af kejser Sigismund, og endelig kejser Albrechts dom fra 15. august 1439. Sidstnævnte står i skarp kontrast til de tre foregående idet Albrecht ophæver enhver ret den danske konge måtte have til Slesvig. Det kan man glæde eller ærgre sig over alt efter nationalt standpunkt.

Peter Bruun Hansen · pbh@dsl.dk

Kejser Sigismunds majestætssegl. Det hang under Konstanz-dommen og Ofen-dommen.

SEEBERGS SIDSTE NOVELLER

Peter Seebergs sidste noveller er dybsindige, men har ofte en helt særlig humor, som gør dem forbavsende levende. Den 28. juni udkom forfatterens to sidste novellesamlinger *Rejsen til Ribe* og *Halvdelen af natten*.

Rejsen til Ribe fra 1990 er et uomgængeligt værk i nyere dansk litteratur. Seeberg leger her ubesværet og elegant med genrerne, og samlingen må betragtes som en af hans mest fantasifulde udgivelser, der i sprog og tematik taler til både forstanden og hjertet.

I *Halvdelen af natten* fra 1997 fornemmer man den aldrende forfatter bag teksterne. Der kredses om alderdommen og døden som livsvilkår, men altid med et humoristisk anstrøg. Samlingen fremstår i dag som et værdigt punktum for Seebergs indflydelsesrige forfatter-skab.

De to novellesamlinger udgør femte og sjette bind i den elleve bind store serie *Peter Seebergs romaner, noveller og kortprosa*. Projektet er finansieret af Velux Fonden.

Jeppe Barnwell · jb@dsl.dk

BYVANDRINGER OG BOGFORUM

Som en del af dette års Golden Days-program, *Historiens B-sider*, inviterer DSL på »Litterære lystvandringer« den 11. og 17. september. Det er byvandring til uanselige steder i København, hvor danske forfattere levede, skrev eller døde. På seks udvalgte steder præsenteres seks forfatters B-sider, hemmelige liv eller glemte værker. Vi møder Ludvig Holberg, H.C. Andersen, Johannes V. Jensen, Herman Bang, Georg Brandes og den miskendte barokdigter Jens Sten Sehested.

På årets Bogforum 26.-28. oktober vil DSL som sædvanlig være at finde på stand 34. Og på scenen byder vi på indslag om *Ordbog over det danske Sprog* i anledning af 100 års-jubilæet, nye ord i *Den Danske Ordbog*, den nye Holbergudgave, Johannes V. Jensens *Himmerlands-historier* samt det nye bind 2 – *Ord for ord for ord* – af *Dansk Sproghistorie*.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Peter Seeberg

Bi-personerne · Fugls føde · Eftersøgningen og andre noveller · Hyrder · Dinosauriens sene eftermiddag · Argumenter for benådning · Ved havet · Om fjorten dage · **Rejsen til Ribe** · Halvdelen af natten · Øvrige noveller og kortprosa

Gyldendal · Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

Peter Seeberg

Bi-personerne · Fugls føde · Eftersøgningen og andre noveller · Hyrder · Dinosauriens sene eftermiddag · Argumenter for benådning · Ved havet · Om fjorten dage · **Rejsen til Ribe** · Halvdelen af natten · Øvrige noveller og kortprosa

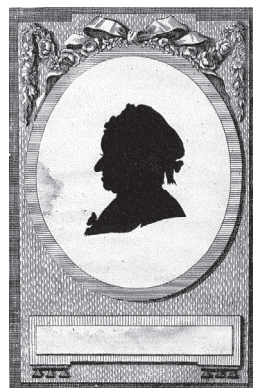
Gyldendal · Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

OM LIGGE OG LÆGGE

»Hvorfor var du ikke i skole i sidste uge, Edith?«, spurgte læreren engang i begyndelsen af 1950'erne. »Jeg har lagt i sengen«, svarede Edith. »Hvad har du lagt i sengen, æg?«, replicerede læreren lidt ondsksfuldt. Han vidste jo godt at sammenblandingen af *ligge* og *lægge* ikke var usædvanlig i lavere sociale lag. Men denne sammenblanding har helt tilbage i 1700-tallet været almindelig også i højere sociale lag. Adelsdamen Louise Juel skriver i 1766 i et brev til sin nevø Frederik Schulin, der er på rejse i Europa, om den nys afdøde kong Frederik 5. at »sallig kongens lig har lagt i 14 dage paa paradesingen«. Johan Ludvig Heiberg noterer i 1834 at forvekslingen mellem *ligge* og *lægge* er »ganske almindelig i de høiere Classer, og giver ingen ufordeelagtig Forestilling om den Talendes Dannelse«. Så den 9-årige Edith havde fornemme forgængere.

Sociolektale sprogræk beskrives i bind 3, *Bøjning og bygning af Dansk Sproghistorie*, der udkommer i slutningen af 2018.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

Silhuet af Louise Juel.

UNDER STREGEN

HOLBERGS ORDSPIL

Holbergs latinske epigrammer bygger ofte på ordspil. Tag fx:

Orandum ardentem sponso tibi Caja futuro,
Corpore ut in Sano – – – sana siet.

»Man må inderligt bede til at din kommende mand, Caja, har en sund – – – i et sundt legeme.« Det der mangler, er tilsyneladende ordet 'sjæl' (*mens*). Det hedder jo »en sund sjæl i et sundt legeme«. Men som stregerne viser, er det tre stavelser der mangler i versemålet. Og der findes da også et ord der minder om mens, og som lige passer ind i verset: *mentula* (pik). Altså: »en sund pik i et sundt legeme«.

Men kan det oversættes? Her er et fortvivlet forsøg – som ikke kom med i bogen:

Når du skal have dig en mand, må vi inderligt håbe det bliver en
ordentligt udrustet en, både med hjerne og jern.

Peter Zeeberg · pz@dsl.dk